

**QIYOSIY ESSE YOZISHGA O'RGATISHNING METODIK ASOSLARI (6-SINF
MISOLIDA)****Rabbimova Xamida Yoqubovna**

Samarqand davlat pedagogika instituti

o'zbek tili va adabiyoti fakulteti, 2-bosqich magistranti,

Ilmiy rahbar: f.f.d dots. I.Yoqubov

minushrabbimova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda 6-sinf o'quvchilarida qiyosiy esse yozish ko'nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari tadqiq qilinadi. Tadqiqotda qiyosiy esse tuzilishi, taqqoslash mezonlari, tahliliy yondashuv va yozma nutqni rivojlantirish metodlari tahlil qilindi. Natijada o'quvchilarning yozma fikrlashini rivojlantirish va qiyosiy esse yozishga o'rgatish bo'yicha aniq metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Ish maktab darslarida amaliy qo'llanilishi mumkin bo'lgan tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar qiyosiy esse, taqqoslash, tahlil, o'xshashlik, farqlilik, yondashuv, xulosa

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning yozma nutqni rivojlantirish har bir o'qituvchi oldiga qo'yilgan muhim vazifa hisoblanadi. Xususan, 6-sinf o'quvchilarining fikrini tushunarli ifodalash, tahlil qilish va taqqoslash ko'nikmalarini rivojlantirish ularning mantiqiy fikrlashini, tahliliy qobiliyatini va mustaqil qaror qabul qilish malakasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarga qiyosiy esse yozishni o'rgatish samarali vosita hisoblanadi, chunki bu turdagi yozma ishlar ularni mavzuni chuqur o'rganishga, o'xshashlik va farqlarni aniqlashga hamda fikrlarini asoslashga majbur qiladi. Qiyosiy esse bu – ikki yoki undan ortiq predmet, voqea, qahramon yoki tushunchalarni solishtirish, ular orasidagi o'xshashlik va farqlarni izchil, mantiqiy tarzda bayon qilishga asoslangan yozma nutq turi. (1) Qiyosiy esse quyidagi strukturalarga tayangan holda yoziladi: Kirish qismida solishtirilayotgan obyektlar haqida umumiy ma'lumot beriladi. Asosiy qismda ikki obyektning o'xshashliklarni tahlil qilish, farqlarni tahlil qilish ustuvor vazifa hisoblanadi. Xulosada esa umumiy baho, eng muhim farq yoki o'xshashlik haqida yakuniy fikr aytiladi. 6-sinflarda qiyosiy esse yozish jarayoni oddiy, tushunarli va bosqichma-bosqich bo'lishi kerak. Buning uchun quyidagi talablarga amal qilish maqsadga muvofiqdir.

- Jadval asosida solishtirish
- Kichik guruhlarda muhokama
- Tayanch so'zlar ro'yxati bilan ishlash
- Tayyor reja asosida yozish

Qiyosiy essenini o'qitishning samarali usullaridan biri bo'lgan “Venn diagrammasi”dan foydalanib o'rgatishdir. Bu usul ikki obyekt orasidagi o'xshashlik va farqlarni ko'rgazmali

tarzda ajratishga yordam beradi. “Klaster” usulida esa, solishtirilayotgan tushunchalarga oid asosiy xususiyatlarni shoxcha shaklida yozib boriladi. Buning natijasida o‘quvchi ongida mavzu uchun muhim ma’lumotlar jamlanadi. “Namunaviy esse tahlili” bu usulda avval o‘qituvchi tomonidan tayyorlangan qiyosiy esse o‘qiladi va struktura bo‘yicha qismlarga ajratiladi. “Reja asosida yozish” metodida esa, o‘quvchilarga tayyor reja beriladi. Kirish: solishtirilayotgan obyektlar tanishtiriladi. Ular ichidagi o‘xshashliklar ko‘rsatiladi. Keyin esa o‘quvchilar tomonidan farqlar topiladi. Bu usul o‘rta yosh o‘quvchilarning ham nutqini rivojlantiradi, fikrlashini o‘stiradi, ham yozish qobiliyatini takomillashtiradi. Aslida ona tili darslarida o‘quvchilarga shunchaki matn mavzusini taqdim etmasdan, o‘quvchilar ongida fikrlar shakllanishi uchun mavzuga xos vediorolik, audio, jonli taqdimot orqali yozma ishlar yozdirilsa, yozish sifatli bo‘ladi. Ko‘chirish kamayadi. Har bir elementni qiyosan o‘rgatish, qiyoslayotganda nimalarga e’tibor berish kerakligini tushuntirish o‘qituvchining o‘quvchi oldidagi vazifasidir. Amaliy misol sifatida ikki ertak qahramonini solishtirib ko‘ramiz.

Mavzu: “Zumrad va Qimmat” ertagidagi Zumrad va Qimmatning xarakterlarini qiyoslash. Bu ertakni barcha o‘quvchi deyarli ko‘rgan, eshitgan hamda o‘qigan, shu bois, ertakni ular ongida qaytadan gavdalantiramiz. Ya’ni, o‘quvchilarga savol bilan yuzlanamiz. Ushbu ertakdagi obrazlarning o‘xshashliklari qaysilar? Quyida o‘quvchilardan olingan javoblarni ko‘rib o‘tamiz:

1. Har ikkisi bir oilaning qizlari.
2. Zumrad ham Qimmat ham ertak voqealarining markazida turadi.

Farqlar:

3. Zumrad mehnatkash, mehribon, sabrli.
4. Qimmat dangasa, shafqatsiz, hasadgo‘y.

Qiyosiy esse namunasi

Kirish: “Zumrad va Qimmat” ertagida ikki qizning xarakteri orqali yaxshilik va yomonlikning farqi ochib beriladi. Ushbu esseda Zumrad va Qimmat xarakterlari qiyoslanadi.

Asosiy qism: Zumrad va Qimmat bir oilada tarbiya topsa-da, ularning xulq-atvori bir-biridan keskin farqlanadi. Har ikkisi ertakdagi asosiy syujet chizig‘ini shakllantiradi. Biroq Zumrad mehnatkash, mehribon va elga yaxshilik qiluvchi obraz sifatida tasvirlansa, Qimmat, aksincha, dangasa va hasadgo‘y xarakterga ega. Demak, ertakda yaxshi xulqning natijasi baxt, yomon xulqning natijasi esa ko‘ngilsizlikka olib kelishi ta’kidlanadi. Essening qanday tur va qanday shaklda bo‘lishini oldindan aniqlab olish yaratilayotgan matnning muvaffaqiyatli chiqishini ta’minlaydi. Esse yozish jarayonida faqatgina mazmun emas, balki matnning shakliy tomoni ham muhim ahamiyat kasb etadi. (2) Shu sababli quyidagi qoidalarga rioya qilgan holda yozilgan qiyosiy esselar o‘quvchilardan kutilgan natijalarni talab qila oladi.

Taqqoslanayotgan birliklar haqida tasavvur	Kitob va internet mavzusida har ikkala tomon haqida ma'lum bir tushunchaga ega bo'lish talab qilinadi.
Har ikki qarash uchun alohida muhokama (3)	Avval kitob haqida, keyin esa internet haqida muhokama yuritiladi.
O'xshashliklar va farqlarni aniqlash, ularning ro'yxatini tuzish (4)	Kitob va internetning bir-biriga mutanosub tomonlarini topish, farqlarini aniqlab yozish.
Farqlarning o'xshashliklardan ustun tomonlarini topish	Har ikkisida ham qaysi tomon ko'proq ustunlik berishini aniqlash, muhokama qilinadi. Isbotlanadi.
Yoki o'xshashliklarning farqlardan ustun tomonlarini topish	
Fikrlar umumlashtiriladi, xulosa yoziladi	Xulosa qismida har ikki taqqoslanayotgan birlikning ahamiyati yoritiladi.

Umuman olganda, qiyosiy esse yozishni o'quvchilar ongida shakllantirishda induktiv va deduktiv metoddan foydalanish ham ma'lum darajada o'z natijasini beradi. Buning uchun, avvalo, o'qituvchi o'quvchilarga qiyosiy esse haqida ma'lumot berishi, misollar yordamida tanishtirishi, namunalar taqdim etishi kerak bo'ladi. O'quvchilarda dastlabki tushunchalar hosil bo'lgandan keyin esa, amaliy mashqlar orqali yozma nutqini tekshirishi, xato va kamchiliklarini tuzatishi, ularning bilimini mustahkamlashga, o'rganganlarini amalda qo'llashga yordam beradi.

REFERENCES

1. Essay: Introduction, Types of Essays, Tips for Essay Writing:
<https://www.toppr.com/guides/english/writing/essay/>
2. A Visual Guide To Essay Writing: 2007 Valli Rao, Kate Chanock, Lakshmi
3. Clark, R. P. (2008). Writing tools: 55 essential strategies for every writer. Little, Brown Spark.
4. Shiach, D. (2009). How to write essays: a step-by-step guide for all levels, with sample essays. Hachette UK.